

ЛІНГВІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕРМІНА ЯК СИСТЕМНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ ОДИНИЦІ МОВИ

Доп. - Василенко В.А.,
доц. Сумської філії НУВС

Термінологічна лексика є предметом дослідження майже всіх розділів лінгвістики, а також конкретної науки при розробці нею свого понятійного апарату. Вивчення різних аспектів проблеми терміна відбувається у відповідності до спеціально поставлених завдань, що вирішуються кожною наукою. Дану проблему висвітлювали у своїх працях відомі термінознавці: Лейчик, Лотте, Реформатський, Сенкевич та інші. Але в сучасній лінгвістиці немає однозначного розуміння теоретико-лінгвістичної інтерпретації терміна. Проблема системної організації лексики та розробка принципів побудови семантичних полів продовжують привертати увагу вчених. При всебічній вивченості питання до сьогодення не подолані труднощі, пов'язані з виявленням внутрішньої організації поля, його зовнішніх меж, уточненням критеріїв об'єднання лексичних одиниць, визначенням їх доміанти тощо. Це пояснюється, можливо, тим, що термінологія стала окремим об'єктом лінгвістичного аналізу лише в останні 30-40 років у зв'язку зі значним зростанням ролі науки у житті суспільства.

У семантичних дослідженнях останніх років важливе місце посідають питання встановлення статусу термінологічної лексики, виявлення її системності на сучасному етапі та в історичному процесі її формування. Тому в даній статті ми ставимо за мету визначити сутність терміна як системної лексичної одиниці мови.

У термінології знаходять безпосереднє відображення основні шляхи розвитку людського пізнання. Існування вузькоспеціальної, міжгалузевої та загальноновживаної лексики визначається процесами диференціації й інтеграції науки на сучасному етапі її розвитку. Дослідження галузевої

термінології вносить певний вклад у вирішення актуальних питань соціолінгвістики, яка вивчає соціально зумовлені аспекти мови та її зв'язок з мисленням, семантики як науки про значення лінгвістичного знака та семантичних зв'язків між словами термінологічного характеру, прагматики - тобто стоїть у центрі більшості лінгвістичних дисциплін.

У термінознавстві існує підхід до дослідження, розробки та впорядкування науково-технічних термінологій як систем термінів, що співвідносяться з відповідними системами понять. Слід зазначити, що такий підхід базується на взаємозв'язку предметів та явищ реальної дійсності, які не існують ізольовано, а зумовлені одне одним та складають одне організоване ціле. Поняття, що є результатом предметів та явищ реальної дійсності, також утворюють певну систему, тим самим зумовлюючи системність термінів, що виражають ці поняття.

Питання систематизації понять певною мірою висвітлені в теоретичних дослідженнях з термінології [1, 3-14; 2, 111-112; 3, 134-136; 4, 103-125]. Стосовно стандартизації термінології системний підхід реалізується за допомогою створення системи стандартизованої термінології, підсистемами якої є стандартизовані термінології різних тематичних галузей, особливого розряду лексичних одиниць полягає в мотиваційній спрямованості термінів, яка є наслідком необхідності відображення та номінації явищ і процесів, предметів та їх характеристик як продуктів виробничої та наукової діяльності, як відображення відповідних реалій екстралінгвістичного характеру.

При розгляді термінів як певного прошарку загальнолітературної лексики постає ряд труднощів у розумінні того, що таке термін. Так, визнання лінгвістичного статусу терміна, його зв'язків, положення в загальній системі мовних знаків та розвитку цієї системи ставить питання про те, як теоретичне знання про існування та розвиток мовної системи співвідноситься з трактуванням поняття "термін". Виникає також питання: термін - це слово чи значення цього слова. Термін - це слово або словосполучення, яке точно й однозначно

називає предмет, явище або поняття зі сфери науки й техніки та розкриває його зміст. В основі терміна лежить наукова дефініція [5, 68].

Проблема значення терміна як системної одиниці мови є семантичною проблемою, яку необхідно вирішувати в рамках лінгвістичної семантики, основне завдання якої полягає у вивченні специфіки змістових одиниць у мові, у дослідженні особливостей їхньої семантичної структури та визначенні значень цих одиниць.

Належність терміна до системи мови науки та техніки для позначення та вираження спеціальних понять конкретної предметної галузі визначають його місце в мові як системної одиниці, яке ми характеризуємо як властивість зовнішньої системності терміна.

Властивість зовнішньої системності терміна як одиниці номінації спеціального значення розкриває особливості семантичної виробничості, тобто способів утворення терміна та способів вираження понять, що ним термінуються.

Терміни - це слова, яким притаманні мовні риси. Зокрема, це і проявляється в тому, що вони здатні до семантичного розвитку.

Термін може отримати нове значення як в межах конкретної науки, так і в іншій терміносистемі. Більш звичайним при семантичній деривації терміна є процес детермінологізації-перехід його до загальнолітературної лексики з втратою термінологічності номінації та деспеціалізацією вживання. Але існує і зворотний процес - термінологізації слова з новим значенням [2, 111].

Семантичні явища, що супроводжують детермінологізацію, різноманітні. Іноді важко розмежувати такі явища, як нові узуальні значення, типові образні вживання слів, оказіональні значення, звичайне розширення значення старого слова без утворення нового.

Термінам притаманні всі види розвитку значень:

- розширення значення;
- звуження значення;

- переноси (метафоричний, метонімічний, функціональний). Однак семантичний розвиток терміна в тій самій галузі знання зазвичай являє собою розширення або звуження значення, а також функціональне перенесення; перехід в іншу терміносистему може бути пов'язаний з функціональним перенесенням значення. При детермінологізації розвиток значень здійснюється у більшості випадків на основі метафоричного переносу [2, 111-112].

На відміну від загальноживаного слова, термін є формою існування не повсякденного, а наукового поняття; його значення залежить від його місця у відповідній теорії; його смислова структура елементарніша за смислову структуру загальноживаного слова. Зміна системи понять відображається у відповідних формальних змістових змінах термінології, тобто збільшенні кількості термінів, зміні їх значень. Тому вивчення змін у термінології певної галузі знань дає можливість скласти уявлення про особливості та закономірності розвитку наукової думки.

Як уже було зазначено вище, сукупність термінів репрезентує особливий прошарок лексики, який знаходиться під впливом лексичної системи та системи наукових понять, тому в ньому поєднуються й взаємодіють два типи зв'язків: понятійний і мовний. Термін є продуктом абстрагуючої та узагальнюючої думки, служить для позначення цієї думки, має значення, є матеріальним за звучанням та написанням, називає предмет і виражає поняття, тим самим відображаючи певні реалії. Як і загальноживане слово, термін утворюється за існуючими у мові законами і вступає у зв'язок з іншими словами за законами певної мови.

Термін утворюється на основі лексичної одиниці, яка є субстратом терміна. У змістовій структурі конкретної лексичної одиниці можна виділити так зване термінологічне значення, яке існує поряд з нетермінологічними значеннями. Чим більш уживаним є термін, тим більш багатозначним він стає.

Термінам, як і загальноживаним словам, властиві всі види лексико-семантичних зв'язків, вони мають одну і ту ж саму

лінгвістичну природу. Проте термін виконує не лише номінативну функцію. Він як лексична одиниця має свій особливий статус. Репрезентуючи поняття науки, термін використовується як засіб пізнання, фіксації, збереження, акумуляції і трансляції наукових знань.

У питаннях визначення системності термінологічної одиниці ми виходили з викладених у цій статті теоретичних засад, що розроблені в результаті аналізу фактологічного матеріалу. Проте це питання і надалі залишається дискусійним, як і розуміння семантики терміна, а також шляхів розбудови термінологічних систем у плані їх унормування. Отже, будемо вважати, що дослідження онтологічних ознак терміна певної термінології, його семантики, прагматичних засад функціонування сприятиме не лише всебічному вивченню окремого прошарку певної метамови, але й розширить існуючі теорії про лексичну систему сучасної мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лейчик В.М. Термины интерминисистемы- пограничная область между естественным и искусственным в языке // Вопросы терминологии и лингвистической статистики. - Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1976- С. 3-14.
2. Никитченко Н.С. Семантическая продуктивность терминов // Новые слова и словари новых слов.-Л.: Наука, 1983. - С. 111-112.
3. Новичкова Л.М. Особенности семантической структуры термина: два уровня плана содержания // Всесоюзная конференция «Совершенствование перевода научно-технической литературы и документов»: Тезисы докладов и сообщений. - М., 1988. -С. 134-136.
4. Реформатский А.А. Термин как член лексической системы языка // Проблемы структурной лингвистики. - М: Наука, 1968. - С. 103-125.
5. Сенкевич М.П. Стилистика научной речи и литературное редактирование научных произведений. - М: Наука, 1976. - 263с.